SECTION 15.
SOCIOLOGY AND STATISTICS

Шедяков Володимир Євгенович
доктор соціологічних наук, кандидат економічних наук
незалежний дослідник
Україна

СТРАТЕГІЧНЕ МИСЛЕННЯ І ГЛОБАЛЬНІ ТРЕНДИ

Стратегічне мислення формується відповідно глобальним трендам [1-5]. Знову проявляється закономірність нерівномірності історичного розвитку. Світові упорядковування освітлюються спалахами конфліктів сходження з історичної арени чергової імперії, «над володіннями якої не заходило сонце». Але змінюється судьба не лише метрополій. Відповідно до можливостей і загроз епохи під впливом зростання та переструктурування ресурсно-методологічних баз розвитку та безпеки культурно-історичні світи активно шукають і відкривають власні шляхи в майбутнє. Трансформується і потенціал історичного руху вперед, і комбінація оптимальних способів його розкриття та реалізації. В світі все активніше заявляє про себе процес трансформацій, які передбачають співіснування, перехрещення і резонування різноманітних тенденцій розвитку, серед котрих (на відміну від модерну) жодна не може претендувати на виключне значення, що дозволяє не зазнаючи шкоди абстрагуватися від інших. Зокрема трансформуються багатство та впливовість народів, можливості їхньої історичної творчості. Стратегічні завдання у сфері економіки дедалі частіше концентруються навколо: розвитку своїх високотворчих працівників (насамперед інтелектуального профілю) та залучення відповідних міграційних потоків, створення продукції високого ступеня переробки з великою часткою доданої вартості, утримання та розширення як ринків своєї високотехнологічної продукції, так і ринків отримання дешевої сировини, а також утримання та розширення внутрішнього платоспроможного попиту. Для оптимізації їх вирішення продуктивними є кластери розвитку, проектно-цільові програми, посилення прямого і непрямого стимулювання зростання. На зміну економіки уявних сутностей та фінансово-страхових спекуляцій плутократії, мілітаристського чаду та всевладдя інформаційної пропаганди невблаганно приходить економіка реальних цінностей та активів з підвищенням питомої ваги взаємовигідного духовно-творчого виробництва, інтелектомісткості та моральної основи. Це здійснюється у світі антагонізму інтересів та наявності зброї масового ураження. Занурюючись у постглобальність як середовище, в якому доводиться досягати цілей розвитку своїх культурно-цивілізаційних світів, їхні лідери стикаються з трансформацією діапазону можливостей, загроз, обмежень, ефективних комбінацій дії / бездіяльності.

Для розуміння наслідків впливу їхньої динаміки важливі історичні коливання від всеєдності до відокремленої історичної долі [6-12]. Наприклад, якщо Ф.І. Тютчева опікується оптимізація створення єдиного простору, то «молодше покоління» (Ф.М. Достоєвський) вже бачить приреченість на самостійний шлях. З погляду класичних уявлень про протистояння «континентальних» і «морських» держав, і Перша, і Друга Світові війни, а також конфлікти холодної війни – спроби не допустити єдності між основними державами Євразійського материка, а більш того – послабити їх у сутичці взаємного

знищення, перешкоджаючи її об'єднанню в союзних альянсах держав між собою, намагаючись нав'язати роздробленість, міжусобицю та взаємну ворожість, аграрно-сировинну спрямованість економіки і т.п. Континентальна Європа залишається основним конкурентом США у питаннях технологій та оснащення, у світовій валюті та низці інших відчутних питань, що особливо важливо у поєднанні з потенціалом (природні копалини, глибина ринків, робочої сили) інших країн Євразії. Коли міцніють ознаки єдності, там інспіруються, розпалюються катаклізми: війни в її центрі (наприклад, югославська війна при введенні альтернативної долару міжнародної валюти – євро), вибух стратегічної інфраструктури (зокрема газопроводів), втягування у взаємні санкції, ворожі один одному дії, знищуються прогресивні політичні, військові та наукові лідери «континентальних» країн і так далі [13-19]. Здійснюються спроби підштовхування переходу від розділеного континенту до розділеного народу. Одночасно посилюється розкол між громадською думкою, а також поглядами еліт штатів, з одного боку, «внутрішніх», «континентальних» і, з іншого, – «прибережних», «морських». Разом з тим, сутність пізнього капіталізму потребує експансії з втягуванням нових ринків (зокрема, як сировинних, так і споживчих), що посилює риси економічного, політичного та військового імперіалізму. Абстракції раннього капіталізму (приватна власність, вільний ринок, досконала конкуренція) скасовуються на користь всевладдя монополій, тоталітаризму та пропаганди фінансово-спекулятивного капіталу зі звичаєм економічних, інформаційних та військових агресій (перш за все, у багаті на критичні сировину та товари незалежні країни). Нав'язування корпоративного громадянства та подолання кордонів для зростання прибутків робить ідеали народовладдя та національної держави формальністю. Позитивний творчий заряд раннього капіталізму вичерпаний, збуджені ним сили понівечені жагою чистогану, реалізація людської сутності стає випадковою та одиничною.

Продуктивна складова пориву переходить до зовсім інших сил; громадські структури колишнього світоустрою входять до антагонізму з вимогами розвитку та безпеки ойкумени, вимагаючи переходу до нової парадигми, яка поєднає досягнення минулого з новим укладом життєдіяльності [20-26]. Характер перехідного періоду є конфліктним, але ступінь загостреності протистоянні може змінюватися. Разом з тим, свою імперативність доводять морально-духовні основи суспільства, виступаючі як регуляторами, так і жорсткими обмежувачами в аморальних експериментах і нелюдської гонитві за зростанням норми прибутку. Пошук нової геостратегічної моделі будується на відході від всевладдя транснаціональних корпорацій і наддержавних організацій. Стан та тренди змін (включаючи і відкладені стратегії) суспільних ідеології та психології, що спираються на довіру народу, формують уявлення про сенс життя, об'єднують та структурують суспільство, виливаючись у складну поліфонію, де зливаються Надпроект розвитку та малі проекти, завдяки яким взаєморезонують інтереси народу, регіону та людини. Таким чином гармонізуються взаємодії на захист людини (зокрема, її прав на життя як таке, на гідне людини життя, на творчість тощо). В історичній логіці далеко не завжди проксі-протистояння та епідемії виснажують потенціал ворожості; конфлікти приватних стратегій часом передбачають більші зіткнення, стають прообразом глобальної сутички за право формувати майбутнє за своїми підходами. Звідси і спроби певних груп відмовитися від зміни парадигм розвитку, ізолюватися від незручних процесів.

Щоб найбільш продуктивно скористатися закономірностями нерівномірності розвитку та, відповідно, зміни лідерства / лідерів, треба бачити логіку історії. Парадигмальність трансформацій означає, перш за все, можливість «обігнати, не наздоганяючи» при використанні загальнолюдського досвіду та особливостей конкретного культурно-цивілізаційного світу. І якість проходження перехідного періоду здатна вплинути на можливі орбіти трансформацій. Перехідний період – час стратегічного маневрування. Сутність процесів, що наповнюють перехідний період, пов'язана з

протиборством різних варіантів подальших змін, а не лише відмиранням минулих стратегій та народженням майбутніх. Важливість перехідної міжпарадигмальності пов'язана, перш за все, з виходом за межі «коридору свободи», отже, кардинальним зростанням діапазону як можливостей, так і ризиків. Багато соціальних тенденцій все ще тільки формуються, інші важко розпізнати в морі закономірностей і фактів, що характеризують реальність, що йде. Разом про те, гігантськи розширюється полі вибору, підвищуючи рівень відповідальності основних суб'єктів прийняття рішень. У цій ситуації саме консервація застарілої моделі суспільних відносин, перепони до зародження їх нових форм і сприяють занепаду виробництва. Надзвичайно важливо бачити у наявних протилежностях (зокрема, недоліках перетворення на буферну зону) початок довгої та складної трансформації в контексті глибоких загальносвітових змін. Їх аналіз дуже ускладнений через нестачу, фрагментарність і, часто, просто відсутність належного емпіричного матеріалу, але він є надзвичайно важливим для вироблення вірних стратегічних рішень.

Як відомо, комбінація можливостей та загроз, з одного боку, і кризовість, з іншого, взаємоперехідні; характер і рівень наступної орбіти трансформацій багато в чому залежать від якості організаційно-управлінських відносин і базових ціннісно-смислових комплексів культурно-цивілізаційних світів. Спрямованість, темпи, черговість, результати суспільних метаморфоз багато в чому залежать від стану та динаміки суспільної культури, особливо – у момент форсованих змін парадигмального рівня. Визначається співвідношення сил у структуруванні суспільних протиріч, те, у чиїх інтересах і ким здійснюватимуться зміни. Так, на різних фазах трансформацій вирішення завдань суспільної згоди може передбачати різний набір ресурсно-методологічних баз [27-32]. Критично важливою може бути підтримка балансу між використанням різноманіття науково-методологічних інновацій, що виводять за межі стандартних поглядів, а також збереженням достовірності рекомендацій, поєднання методів раціональних та ірраціональних. Послідовне дослідження зіткнень корінних матеріальних та духовних інтересів (у тому числі і із застосуванням класового походу) допомагає ефективно здійснювати футуродіагностику, зокрема, виявляти точки вразливості та розвитку, відповідно – точки відчутного впливу. Предиктором ж у точці біфуркації може стати і дуже слабкий вплив у ключовій для суспільства точці. Саме умови, які створилися, підштовхують до жонглювання суспільною думкою та політичних спекуляцій. Зміна суспільних ідеалів з позицій ціннісного виміру буття, культивування відкритості свідомості спрацювали як певна інтелектуальна передумова входження до суспільного життя різноманітних ірраціональних факторів, а інколи – й як інтелектуальне провокування. Можливості раціональності структур зі своїми особливостями та законами, що диктують деякі елементи методу пізнання, – для використання в соціальних технологіях трансформації обмежені і як такі, і в умовах різомічності розвитку. Звідси – локалізація раціонально організованого мислення та конструювання дійсності, його самообмеження. В умовах перехідного періоду вкрай важливо розрізняти використовувані за принципом «чорного ящика»; (невиразні, але дієві) шляхи вирішення проблем і хитку суміш достовірного з ілюзорним, фіктивним: якщо на перше можна спиратися, то друге є заздалегідь ненадійним.

При створенні стратегії важливим є дослідницький рух до розуміння процесу збагачувати знанням можливостей практичного враховування особливостей моменту. Тобто з погляду методології стратегічного мислення, залучення до аналізу максимально широкого кола явищ із визначенням їх вірного співвідношення, специфіки та функцій кожного з них передбачає сходження від абстрактного до конкретного. І здійснюється воно не із зовнішнім доповненням його наступною стадією зворотного руху (від конкретного до абстрактного), а при включенні в кожен момент особливостей останнього. Разом з тим, розвиток наукової теорії та практики взаємодіють. Причому вимоги до якості їхнього взаємозбагачення посилюються, а роль наукового рівня підготовки впливу для

трансформації дійсності підвищується. Додаткова ж актуальність аналізу можливостей потенціалу науки при цьому пов'язана як з посиленням об'єктивного запиту практики (зокрема завданнями винаходів безперервних організаційних знахідок, різнобічного креативу), так і зі специфікою методології, яка, з одного боку, намагається інтегрувати принципово різнорідні наукові підходи, інший, – має на відміну раціональних шляхів побудови стратегій (і, зокрема, інформаційних впливів у її рамках) від «замилювання очей» апеляцією до непізнаваних практик, надлюдських впливів та інших варіантів обману. Однак легко видати навмисне шахрайство чи безграмотність за інноватику або застосування нетрадиційних підходів сьогодні, коли представники Франкфуртської школи оголосили науку різновидом ідеології. Наприклад, відомий спеціаліст з методології науки П. Фейєрабенд у праці «Проти методологічного примусу. Нарис анархістської теорії пізнання» зауважує, що оскільки наука використається як засіб маніпулювання, то людині належить звільнитися від її «гніту». За спостереженням іншого метра методології науки Ж.-Ф. Ліотара, у більшості провідних країн світу складається ситуація, за якою характерним є формування ілюзії втрати провідної ролі раціональності у культурі. Отже, у своїх крайніх формах критики бритви Оккама, наукового знання та наукової методології мислення та пошуку сягають їх повної відмови; додатково пов'язуючи це зі специфікою часу. По-справжньому йдеться про більшу рухливість, розмитість критеріїв та науковість методологічного знання сьогодні. На відміну від науки класичної, що різко розділяла розум і інтуїцію, раціональне та ірраціональне, теоретичне та емпіричне, наукове та повсякденне, постнекласична наука налаштована на сприйняття і роботу зі стохастичною, катастрофічною, слабопрогнозованою та малокерованою, парадоксальною інформацією про ситуацію, що поєднує процеси циклічні та нециклічні. Втім, апеляції і до сприйняття фактів емпірики, і до «передових інтерпретацій» методології стратегічного мислення можуть приховувати як невігластво, так і спроби маніпуляцій (в т.ч. цілеспрямованих і зловмисних).

Список використаних джерел:

1. Porter M.E., Cramer M.R. Strategy and Society: The Link between Competitive Advantage and Corporate social responsibility: Toward the moral management of organizational stakeholders. *Harvard Business Review*. 2006. Dec. P. 78-92.
2. Вандам (Едрихин) А.Е. Геополитика и геостратегия. Жуковский, М.: Кучково поле, 2002. 272 с.
3. Радика Десаи. Геополитическая экономия: после американской гегемонии, глобализации и империи. М.: ИНИР им. С.Ю. Витте, 2020. 328 с.
4. Шедяков В.Є. Боротьба смислів і протистояння стратегій: регіонально-цивілізаційний вимір. *Політичний менеджмент*. 2012. № 3. С. 31-42.
5. Шедяков В.Е. Постглобальные ресурсно-методологические базы конкуренции между культурно-цивилизационными мирами. *Економічний потенціал країни: наукові підходи та практика реалізації*: Матер. ІІ Міжнар. наук.-практ. конф. Одеса, 2018. С. 11-14.
6. Люттвак Э.Н. СТРАТЕГИЯ. Логика войны и мира. М.: Русский Фонд Содействия образованию и науке, Университет Дмитрия Пожарского, 2012. 392 с.
7. Hoffman F.G. Hybrid vs. compound war. *Armed Forces Journal.* 2009. Oct. URL: http://armedforcesjournal.com/hybrid-vs-compound-war/
8. Chief of the Defense Staff RUSI Lecture 2022, Admiral Sir Tony Radakin, at the RUSI Lecture 2022. Published 14 December 2022. URL: https://www.gov.uk/government/speeches/chief-of-the-defence-staff-rusi-lecture-2022/
9. Кокошин А.А Стратегическое управление. М.: МГИМО (У); РОССПЭН, 2003. 528 с.
10. Анисимов О.С. Стратегическое управление и государственное мышление. М.: ФГОУ Рос ФКО АПК, ЭСП, 2006. 654 с.
11. Малган Дж. Искусство государственной стратегии: Мобилизация власти и знания во имя всеобщего блага. М.: Ин-т Гайдара, 2011. 472 с.

12. Новий формат стратегії і тактики соціально-економічного розвитку України: людина, громада, держава / Бондар І.К., Чечетов М.В., Жадан І.О., Дідур С.В. та ін. К.: Корпорація, 2005. 383 с.
13. Школьников А.Ю. Национальные стратегии: геостратегический взгляд на будущее мира и России. СПб.: Corvus, 2020. 544 с.
14. Филиппов А. Советники суверена. *Апология*. 2005. № 1. С. 102-111.
15. Шедяков В.Е. Постглобальные возможности и угрозы: диапазон решений. *Economic Development: Global Trends and National Peculiarities* / ed. by A. Pawlik, K. Shaposhnykov. Kielce: Baltija Publishing, 2020. P. 261-275. DOI 10.30525/978-9934-588-61-7-18
16. Шедяков В.Е. Геостратегическое позиционирование в постглобальном мире. *Суспільні науки: сучасні тенденції та фактори розвитку*: Матер. Міжнар. наук.-практ. конф. Одеса, 2017. С. 80-84.
17. Шедяков В.Е. Ресурсно-методологические базы геостратегического переформатирования. *Politicus*. 2017. Вип. 3. С. 112-118.
18. Шедяков В.Е. Украина в контексте логики постмодерна. *Вибір.* 1998. № 1-2. С. 52-57.
19. Шедяков В.Е. Искусство власти и власть искусства. *Журналист*. 1998. № 12 (58). 2-8 апр. С. 8.
20. Фурсов А.И. Оргазм богомола. М.: Наше Завтра, 2021. 448 с.
21. Шедяков В.Е. Метаморфозы концептуальной власти под влиянием исторических вызовов постглобализма и сетецентризма медиапространства. *Politicus*. 2017. Вип. 4. С. 94-100.
22. Шедяков В.Є. Стратегічна культура проведення трансформацій: можливості та загрози. *Розвиток економіки України під впливом економічних, соціальних, технологічних та екологічних трендів* / за ред. М.С. Пашкевич, Ж.К. Нестеренко. Дніпропетровськ: НГУ, 2015. С. 30-41.
23. Шедяков В.Е. Осуществление парадигмальных трансформаций: сорезонирование стратегии, тактики и оперативного искусства в управленческих композициях. *Development and modernization of social sciences: experience of Poland and prospects of Ukraine* / Maria Curie-Sklodowska University. Lublin: Baltija Publishing, 2017. P. 282-307.
24. Шедяков В.Є. Геостратегія сорозвитку: ціннісно-смислові комплекси як основа взаємодій культурно-цивілізаційних світів. *Вісник Дніпропетровського університету*. Філософія Соціологія Політологія. 2015. № 2. С. 217-229.
25. Шедяков В.Е. Поддержание гармонии стратегии, тактики и оперативного искусства в условиях постглобальной регионализации. *Virtus*. 2021. Issue 56. Sept. P. 109-113.
26. Шедяков В.Е. Постглобальный мир: тенденции сепаратизма и региональная геостратегия. *Рухеs*. 2016. № 3 (3). С. 79-89.
27. Шедяков В.Е. Стратегия постсовременного взаимодействия: методология и ресурсная база дальнейшего совершенствования. *Нова парадигма.* 2014. Вип. 119. С. 34-52.
28. Шедяков В.Е. Стратегическое управление как фактор постглобальной конкуренции. *The global competitive environment: development of modern social and economic systems*: Proceed. of Intern. Scient. Conf. Chisinau, 2017. P. 53-55.
29. Шедяков В.Е. Оптимизация изменения форм в системе воздействия на общественные процессы: структура, достижения, управление трансформациями. *Регулювання міжнародних економічних відносин: проблеми та перспективи: досвід, проблеми, перспективи*: Матер. Всеукр. наук.-практ. конф. К., 2017. Ч. 1. С. 14-17.
30. Shedyakov V. Strategy of changes: challenges, measurements, priorities. *Strategies for sustainable socio-economic development and mechanisms their implementation in the global dimension* / ed. by M. Bezpartochnyi. Sofia: St. Grigorii Bogoslov, 2019. Vol. 2. P. 51-62. DOI https://doi.org/10.6084/m9.figshare.11839233.v1
31. Shedyakov V. Socio-economic development strategies' selection: opportunities and limitations. *Economic development strategies: micro, macro and mesoeconomic levels* / ed. by R. Bendaravičienė, K. Shaposhnykov. Kaunas – Riga: Baltija Publishing, 2021. Part 1. P. 174-186. DOI https://doi.org/10.30525/978-9934-26-191-6-12
32. Шедяков В.Є. Стратегічна конкуренція макрорегіонів і стимулювання бажаних трансформацій. *Віче.* 2012. № 22 (331). С. 30-32.